

Reinterpretacja pojęcia bliskości i jej roli w rozwoju terytorialnym

Aleksandra Nowakowska

Uniwersytet Łódzki
e-mail: aleksandra.nowakowska@uni.lodz.pl
ORCID: 0000-0002-2912-4934

Cytuj jako: Nowakowska, A. (2023). Reinterpretacja pojęcia bliskości i jej roli w rozwoju terytorialnym. W: D. Rynio, A. Zakrzewska-Półtorak (red.), *Przestrzeń i regiony w nowoczesnej gospodarce. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Korenikowi* (s. 164-174). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: Paradygmat bliskości jest centralnym nurtem teoretycznym tworzącym podbudowę dla zrozumienia procesów rozwoju terytorialnego. W tym podejściu analitycznym bliskość jest wielowymiarowym pojęciem i wykracza poza interpretację bliskości geograficznej. Wprowadzone zostaje pojęcie bliskości zorganizowanej (kulturowej, instytucjonalnej, społecznej, organizacyjnej, poznawczej), w budowaniu której kluczową rolę odgrywają interakcje pomiędzy zlokalizowanymi aktorami. Celem rozdziału jest teoretyczna analiza twierdzeń paradygmatu bliskości, słabo jeszcze rozpoznanego i spopularyzowanego w naukach ekonomicznych w Polsce. W rozdziale poddano analizie kluczowe kategorie pojęciowe i konstrukcję logiczną tej koncepcji. Na tak określonej podbudowie pokazano różne wymiary bliskości i ich znaczenie dla rozwoju terytorialnego. Zastosowana metoda badawcza to analiza i synteza literatury przedmiotu.

Słowa kluczowe: bliskość, terytorium, rozwój.

JEL Classification: O18, R11, P25

1. Wstęp

Bliskość przestrzenna od wieków była centralną kategorią analityczną w gospodarce przestrzennej. Sytuacji tej nie zmienił rozwój Internetu i technologii telekomunikacyjnych, które wprawdzie przekształciły sposoby współpracy oraz koordynacji działań między aktorami gospodarczymi, ale nie wyparły znaczenia bliskości fizycznej i nie zastąpiły relacji *face to face*. Jak pisze Ph. Cooke (2006), prognozy upadku znaczenia odległości oraz „końca geografii”, będące pochodną wprowadzenia nowych wynalazków i zaistnieniem ery Internetu, były znacznie przesadzone.

Istotny wkład w rozważania ma temat znaczenia bliskości w rozwoju gospodarczym ma francuska szkoła bliskości, dynamicznie rozwijana od początku lat dziewięćdziesią-

tych, głównie przez ekonomistów i geografów. Czołowi przedstawiciele tej szkoły to A. Rallet, A. Torre oraz J.B. Zimmermann. W tym podejściu bliskość jest wielowymiarowym pojęciem, a jej znaczenie zostało istotnie poszerzone i zreinterpretowane.

Paradygmat bliskości jest centralnym nurtem teoretycznym tworzącym podbudowę dla zrozumienia procesów rozwoju terytorialnego. Z wykorzystaniem pojęcia bliskości zorganizowanej, w której kluczową rolę odgrywają interakcje pomiędzy zlokalizowanymi aktorami, wyjaśnione zostały procesy tworzenia się specjalizacji i specyficzności w rozwoju oraz zakorzenienia w tkance terytorialnej.

Celem rozdziału jest teoretyczna analiza twierdzeń paradygmatu bliskości, słabo jeszcze rozpoznanego i spopularyzowanego w naukach ekonomicznych w Polsce. W artykule poddano analizie kluczowe kategorie pojęciowe i konstrukcję logiczną tej koncepcji. Na tak określonej podbudowie pokazano różne wymiary bliskości i ich znaczenie dla rozwoju terytorialnego. Zastosowana metoda badawcza to krytyczna analiza literatury przedmiotu i źródeł zastanych.

2. Istota paradygmatu bliskości

Koncepcja bliskości od trzech dekad zajmuje znaczącą pozycję w literaturze naukowej dotyczącej regionalnego rozwoju gospodarczego, innowacji oraz współpracy międzyorganizacyjnej (Knoben i Oerlemans 2006). Zainteresowanie fenomenem bliskości było pochodną trzech głównych nurtów teoretycznych: środowiska innowacyjności, dystryktu przemysłowego oraz nowej geografii ekonomicznej (Torre i Wallet, 2014). Pierwszym zbiorowym opracowaniem poświęconym koncepcji bliskości był specjalny numer *Revue d'Economie Régionale et Urbaine* (no 3/1993). Istotne znaczenie dla rozwoju tego nurtu badań miały także prace badawcze opublikowane w specjalnym numerze *Regional Studies Association* (vol. 42 6/2008).

Paradygmat bliskości podejmuje próbę wyjaśnienia, w jaki sposób i w jakim wymiarze bliskość współtworzy relacje między aktorami. Koncepcja ta wykracza poza przestrzenno-geograficzne rozumienie bliskości, eksponowane w klasycznych teoriach lokalizacji. W tym ujęciu bliskość to coś więcej niż odległość w przestrzeni (bliskość fizyczna) i relacje oparte na sąsiedztwie, wynikające ze wspólnej lokalizacji. U podstaw tego paradygmatu leży fundamentalne założenie polegające na odróżnieniu przestrzeni fizycznej (geograficznej) od przestrzeni zorganizowanej, tj. przestrzeni skonstruowanej oraz doświadczanej przez lokalnych aktorów (Rallet i Torre, 2005; Zimmermann, 2008). Co więcej, granice tych przestrzeni nie zawsze są analogiczne względem siebie. Bliskość geograficzna nie tworzy automatycznie działań skoordynowanych, tj. bliskości zorganizowanej.

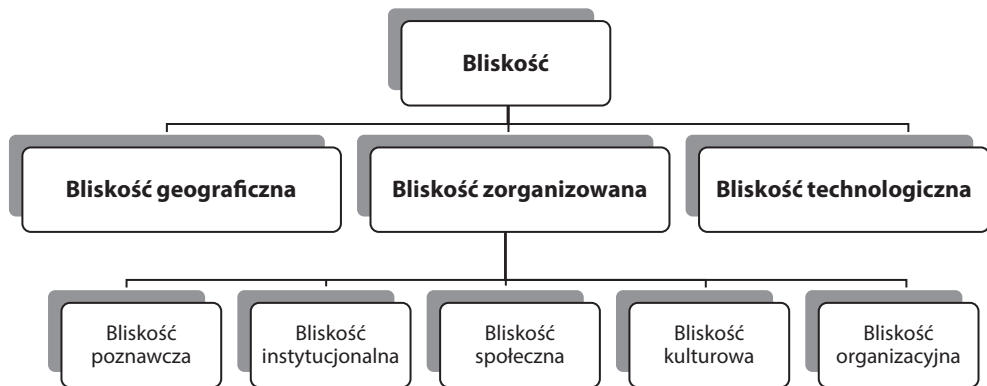
Pojęcia te nie są jednak pojęciami przeciwstawnymi. Wręcz przeciwnie, akcentowane są silne współzależności pomiędzy tymi kategoriami, a z połączenia bliskości geograficznej i bliskości zorganizowanej „wyłania się” terytorium. Współistnienie bliskości geograficznej i bliskości zorganizowanej jest bazą dla definiowania terytorium – przestrzeni mającej własną kulturę i instytucje, silne więzi i relacje wewnętrzne two-

rzony przez terytorialnie zakotwiczonych aktorów (Camagni, 2014; Nowakowska, 2011). Na uwagę zasługuje fakt, że ten punkt widzenia proponowany był już w 1961 r. przez F. Perroux, który postulował uwzględnianie w działaniach gospodarczych dualnego charakteru przestrzeni, odróżniając przestrzeń geograficzną od przestrzeni „geonomicznej” – przestrzeni abstrakcyjnej, w której konstruowana jest działalność gospodarcza: transakcje, współpraca, konkurencja (Perroux, 1961, za: Zimmermann, 2008).

Centralną kategorią analizy w paradygmacie bliskości jest identyfikacja współzależności występujących pomiędzy trzema kategoriami, tj. bliskością, interakcją i koordynacją. Podkreślany jest fakt, że zlokalizowani aktorzy tworzą system relacji społecznych (określający ramy interakcji) oraz system instytucji (określający reguły gry i zasady zachowań). Podmioty te, jak określa A. Rallet, są aktorami zlokalizowanymi i zaangażowanymi – umiejscowionymi zarówno w przestrzeni geograficznej, jak i w wiązce wzajemnych relacji warunkujących ich działalność gospodarczą (1999).

3. Wymiary bliskości w rozwoju terytorialnym

Liczni autorzy dokonali rozwinięcia tej koncepcji i wyodrębnienia różnych ujęć bliskości (Knoben i Oerlemans, 2006; Rallet i Torre, 2007; Pecqueur i Zimmermann, 2004). W literaturze przedmiotu, obok bliskości geograficznej, wskazywana jest tak zwana bliskość zorganizowana, której podstawą tworzenia są aktywności i interakcje pomiędzy aktorami danego terytorium. Najczęściej wymieniane zorganizowane typy bliskości to: bliskość poznawcza, organizacyjna, społeczna, instytucjonalna, kulturowa (rys. 1). Na uwagę zasługuje jednak fakt, że różne wymiary bliskości są niejednoznacznie interpretowane, co implikuje trudności w ich analizie i definiowaniu. Proponowane w literaturze typologie są nieostre, a same zjawiska mocno współzależne względem siebie.

Rys. 1. (De)kompozycja wymiarów bliskości

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Knoben i Oerlemans, 2006, s. 74).

Bliskość geograficzna

Bliskość geograficzna rozumiana jest jako dystans przestrzenny, fizyczna odległość między aktorami ekonomicznymi. Bliskość ta jest źródłem bezpośrednich kontaktów, wzmacnia intensywność i gęstość relacji zachodzących między podmiotami. Fakt wspólnej lokalizacji w danym systemie produkcyjnym generuje wiele pozytywnych efektów zewnętrznych, które wraz ze wzrostem przestrzennej odległości tracą na znaczeniu. Korzyści wynikające z bliskości geograficznej identyfikowane i wyjaśniane były już we wcześniejszych nurtach geografii ekonomicznej, między innymi w ramach teorii aglomeracji oraz teorii efektów zewnętrznych (Rallet i Torre, 2001).

Bliskość przestrzenna ułatwia interakcję i współpracę, szczególnie w sferze tworzenia wiedzy i innowacji. Im większa odległość między podmiotami, tym mniejsza intensywność pozytywnych efektów zewnętrznych i tym bardziej utrudniona jest wymiana wiedzy. Ten typ bliskości ma szczególne znaczenie dla wymiany wiedzy cichej (Torre i Gilly, 2000). Znaczenie tego wymiaru bliskości potwierdzają liczne analizy działania klastrów czy parków naukowo-technologicznych. Przedsiębiorstwa zlokalizowane w sąsiedztwie ośrodków zaawansowanej wiedzy, utrzymujące z nimi aktywne kontakty, osiągają lepsze wyniki innowacyjne niż te zlokalizowane w dużej odległości od tych zasobów (Massard i in., 2004).

Jednak zbyt duża bliskość geograficzna może ograniczać interaktywne uczenie się i tworzenie innowacji. Taka sytuacja przestrzennej blokady może pojawiać się głównie w regionach wysoce wyspecjalizowanych. Dodatkowo ten negatywny efekt może być wzmocniony przez brak otwartości na zmiany zachodzące w otoczeniu. Procesy te mogą prowadzić do stopniowej degradacji i przekształcenia regionu opartego na wiedzy w „martwe pole” będące konsekwencją własnego „uwięzienia” (Boschma, 2005). W konsekwencji bliskość geograficzna postrzegana jest jako wzmocnienie procesów uczenia się i tworzenia innowacji, ale nie jest warunkiem ani koniecznym, ani wystarczającym dla powstania tych mechanizmów (Rallet i Torre, 1999).

Bliskość geograficzna odgrywa istotną rolę w budowaniu innych form bliskości. Może odgrywać rolę uzupełniającą i wzmacniającą oraz inicjującą bliskość społeczną, kulturową czy poznawczą. Bliskość geograficzna może przyczynić się do kompensowania słabości czy deficytu bliskości o charakterze aprzestrzennym, przede wszystkim bliskości o charakterze instytucjonalnym. Ułatwia tworzenie nieformalnych relacji, koordynację i transfer relacji z jednego kontekstu organizacyjnego do innego, sprzyja rozwojowi ‘zakorzenionych’ relacji między podmiotami. Dlatego też analiza bliskości geograficznej powinna być dokonywana łącznie z innymi – nieprzestrzennymi wymiarami tego zjawiska (Torre, 2009).

Bliskość poznawcza

Bliskość poznawcza rozumiana jest jako pewne podobieństwo oraz zdolność do komunikowania się, operowania tym samym językiem, charakterystycznym dla danego środowiska. Innymi słowy, jest to zdolność podmiotów do uczenia się nawza-

jem i przyswajania do siebie nowej wiedzy, umiejętności, rozumienia i przetwarzania wiedzy. W bliskości poznawczej podmioty mają te same podstawy wiedzy i doświadczenia – dzieląc się nimi, mogą uczyć się nawzajem i tworzyć nowe zasoby wiedzy. Jak podkreśla R. Boschma, nie jest to tylko kwestia szybkości i efektywności nabywania informacji i wiedzy, ale przede wszystkim zdolność do poszerzania zakresu poznania (2005).

Powszechnie wiadomo, że sam dostęp do zasobów wiedzy jest warunkiem koniecznym, ale nie wystarczającym dla tworzenia rozwoju gospodarczego. Efektywny transfer wiedzy wymaga bowiem zdolności do identyfikowania, interpretowania i wyjaśniania nowej wiedzy. Podmioty gospodarcze współdziałające i tworzące nowe produkty i usługi muszą mieć wspólny, bazowy zasób wiedzy umożliwiający transfer nowych idei czy technologii. Brak tego potencjału tworzy tzw. lukę wiedzy, uniemożliwiającą realizację wspólnych przedsięwzięć, a jej uzupełnienie jest wyjątkowo kosztownym procesem. Innymi słowy, pomiędzy podmiotami współdziałającymi dystans poznawczy nie może być za duży – baza poznawcza powinna być na tyle zbliżona, aby mogło dochodzić do komunikowania się, rozumienia i przetwarzania wiedzy (Boschma i Lambooy, 1999).

Równocześnie nadmiar bliskości poznawczej może generować negatywne efekty dla procesów rozwoju (Gaczek, 2009). Zbyt mały dystans poznawczy może zamykać i blokować procesy uczenia się, co w konsekwencji może ograniczać zdolności generowania i absorpcji nowej wiedzy. Różnice poznawcze, pewna odmienność zasobów wiedzy poszczególnych jednostek, a nade wszystko komplementarność działań w procesie tworzenia wiedzy są istotnym źródłem nowych pomysłów i kreatywności podmiotów. Ponadto duża bliskość poznawcza może doprowadzić do rutyny zachowań pracowników oraz automatycznego wykorzystywania procedur i ścieżek działania, które w przeszłości przyniosły sukces. Utrwalone zasady i formy współpracy mogą blokować poszukiwanie nowych sposobów działania, kanałów rynkowych czy rozwijanie nowych technologii. W rezultacie może pojawić się tzw. pułapka kompetencji, gdzie rutyna redukuje zdolności poszerzania zasobów wiedzy i prowadzi do zamknięcia podmiotu na poszukiwanie nowych rozwiązań. Małe odległości poznawcze oznaczają brak źródeł nowości, podczas gdy zbyt duże odległości poznawcze oznaczają problemy z komunikacją.

Bliskość organizacyjna

Pojęcie bliskości organizacyjnej nawiązuje do nurtu ekonomii kosztów transakcji. Wskazuje, że struktura organizacji działalności gospodarczych (np. sieci, klastry, zintegrowana korporacja), określana między innymi poprzez stopień autonomii, charakter relacji czy poziom kontroli, istotnie determinuje procesy rozwoju gospodarczego. Bliskość organizacyjna rozumiana jest jako określone rozwiązanie organizacyjne funkcjonujące zarówno wewnątrz podmiotu, jak i w relacjach zewnętrznych. Rozwiązania te nie tylko tworzą mechanizmy koordynacji transakcji, ale stanowią również

siłę napędową dla transferu informacji i wiedzy w świecie charakteryzującym się wysokim stopniem niepewności działania. Bliskość organizacyjna określa zdolność organizacji (firmy, jednostki administracyjnej, sieci, społeczności, środowiska itp.) do współdziałania, podejmowania wspólnych przedsięwzięć (Nowakowska, 2017).

Bliskość organizacyjna definiowana jest przez pryzmat przynależności i podobieństwa jako warunek utrzymywania trwałych relacji oraz współdziałania z innymi podmiotami. Te dwie logiki są częściowo wobec siebie komplementarne, a częściowo substytucyjne (Rallet i Torre, 2005):

- logika przynależności występuje wówczas, gdy podmioty są „blisko” w stosunku do siebie i zachodzą między nimi częste i powtarzalne interakcje, które są dodatkowo wzmacniane poprzez reguły i rutynę, będące konsekwencją ciągłego współdziałania;
- logika podobieństwa występuje wówczas, gdy jednostki postrzegane są jako bliskie w stosunku do siebie, ponieważ są w pewnym sensie takie same („są ulepione z tej samej gliny”). Logika ta odwołuje się do wspólnego dla członków tej samej organizacji systemu wartości, który wzmacnia ich zdolność do współdziałania.

Rozwój podmiotów gospodarczych wymaga silnych więzi organizacyjnych ułatwiających zaistnienie sprzężenia zwrotnego we wspólnym działaniu. Bliskość organizacyjna działa w tym przypadku jak „kaftan bezpieczeństwa”, redukując niepewność oraz oportunizm pomiędzy podmiotami (Nooteboom, 1999).

Z drugiej strony, duża bliskość organizacyjna może generować wiele niekorzystnych efektów zewnętrznych dla procesów rozwoju gospodarczego. Istnieje duże ryzyko zamknięcia się podmiotów na otoczenie, zaistnienia braku elastyczności w działaniu czy ryzyko zablokowania się w relacjach wymiany, co może skutkować ewolucją sieci w stronę systemów zamkniętych. Silne więzi mogą ograniczać dostęp do nowych źródeł informacji i wiedzy czy ograniczać poszukiwanie nowych kanałów ich wymiany. Bliskości organizacyjnej (znajdującej między innymi odbicie w hierarchicznych strukturach zarządzania) towarzyszy często sztywność zachowań i brak mechanizmów zwrotnych w działaniu (Gaczek, 2009). Im ciaśniejsze i bardziej zależne są relacje w układzie organizacyjnym, tym mniej kreatywnych inicjatyw i zachowań. Reasumując, należy stwierdzić, że podczas gdy zbyt duża bliskość organizacyjnej może generować brak elastyczności, to zbyt mało tej bliskości ograniczać będzie kontrolę i może zwiększać niebezpieczeństwo zachowań oportunistycznych u partnerów.

Bliskość społeczna

Kategoria bliskości społecznej wyrosła z faktu, że relacje gospodarcze silnie osadzone są w kontekście społecznym, który to istotnie wpływa na wyniki gospodarcze podmiotów. Bliskość społeczna nawiązuje do zakorzenienia jednostek oraz relacji opartych na związkach rodzinnych i przyjacielskich. Więzy społeczne, przyjaźń, wspólne doświadczenia, lojalność czy wzajemność – społeczny kontekst relacji i zachowań ekonomicznych, prowadzi do lepszych wyników ekonomicznych.

Działania oparte na relacjach społecznych ułatwiają wymianę wiedzy milczącej, sprzyjają otwartym postawom, komunikacji, czego pochodną jest minimalizacja kosztów uczenia się i zdobywania wiedzy. Specyficzna mikrostruktura społeczna istotnie wspomaga transfer wiedzy milczącej, której przepływ pomiędzy uczestnikami życia gospodarczego z wykorzystaniem mechanizmów wolnego rynku jest w znacznej mierze utrudniony lub wręcz niemożliwy. Procesy te wymagają bowiem zaufania, zaangażowania i trwałych związków, których tworzenie ułatwiane jest przez bliskość społeczną.

Bliskość społeczna postrzegana jest jako warunek wstępny dla procesów interaktywnego uczenia się i tworzenia innowacji. Jak wskazuje literatura przedmiotu, sieci społeczne, oparte na osobistych relacjach, wspólnych doświadczeniach zawodowych, „produkują” większość zasobów wiedzy oraz stanowią podstawowy kanał jej dyfuzji (Dupny i Torre, 2004). Wiedza milcząca jest własnością i dobrem wspólnym, tworzoną i dzielonym pomiędzy członkami tej społeczności.

Bliskość społeczna określana jest często mianem ‘zakorzenienia’ podmiotów gospodarczych i utożsamiana z takimi pojęciami, jak osadzenie w środowisku społecznym, umocowanie społeczne czy zakotwiczenie działalności gospodarczej w relacjach społecznych (Grzesiuk, 2015; Nowakowska, 2018). Im więcej ‘zakorzenionych’ relacji gospodarczych, tym lepsze (do pewnego progu) wyniki ekonomiczne podmiotów gospodarczych.

Jednocześnie powszechnie wskazywany jest fakt, iż nadmiar bliskości społecznej może utrudniać procesy rozwoju gospodarczego. Powstają wówczas negatywne efekty zakorzenienia, w których relacje pomiędzy podmiotami stają się zbyt mocne i prowadzą do osłabnięcia zdolności tworzenia nowych idei, produktów i usług (Uzzi, 1997). Zbyt duża bliskość społecznej może ograniczać motywację do interaktywnego uczenia się oraz skutkować zaistnieniem zachowań oportunistycznych. Bilans pomiędzy relacjami czysto rynkowymi (utrzymującymi dystans społeczny) i relacjami zakorzenionymi (utrzymującymi bliskość społeczną) stanowi dla podmiotów gospodarczych optymalną ścieżkę w rozwoju zasobów wiedzy i innowacji.

Bliskość kulturowa

Znaczenie bliskości kulturowej od dekad jest przedmiotem badań i analiz. Bliskość kulturowa interpretowana jest jako podobieństwo myśli, uczuć, zachowań czy symboli, które nadają znaczenia działaniom i zachowaniom oraz umożliwiają aktorom lokalnym interpretację sytuacji, w której się znaleźli (Lenartowicz i Roth, 1999). Kultura jest dobrem publicznym, wiążącym członków społeczności terytorialnej, silnie zakorzenionym w terytorium. Bliskość kulturowa ułatwia współdziałanie i umożliwia zrozumienie postaw społeczno-gospodarczych.

W analizie bliskości kulturowej występują dwie płaszczyzny (Gertler, 1995). Pierwsza z nich dotyczy różnic kulturowych pomiędzy jednostkami terytorialnymi, wskazując zróżnicowania kulturowe na poziomie krajów, regionów czy mniejszych teryto-

riów. Druga płaszczyzna koncentruje uwagę na analizie kultury organizacyjnej współpracujących organizacji. Ten wymiar analiz mocno powiązany jest z interpretacją bliskości organizacyjnej. Podobne nieostrości interpretacyjne odnoszą się do bliskości instytucjonalnej i kulturowej, które często traktowane są jako pojęcia tożsame (Knoben i Oerlemans, 2006).

Bliskość instytucjonalna

Wymiar bliskości instytucjonalnej odwołuje się do interpretacji determinantów rozwoju dokonywanych w ramach nurtu nowej ekonomii instytucjonalnej. Instytucje opisywane są jako wymyślone przez człowieka ograniczenia, które organizują interakcje ekonomiczne, polityczne i społeczne (North, 1991). Definiowane są jako zbiór procedur, ustalonych zasad, sankcji, reguł i przepisów regulujących stosunki i interakcje pomiędzy podmiotami. W konsekwencji bliskość instytucjonalna interpretowana jest jako wspólne reguły gry tworzone przez wspólne zwyczaje i zasady (instytucje nieformalne) oraz system prawny tworzący ramy funkcjonowania gospodarki (instytucje formalne) (Sokołowicz, 2015).

Instytucje tworzą bazę dla koordynacji działań gospodarczych, sprzyjając wymianie informacji, kooperacji, interaktywnemu i kolektywnemu uczeniu się. Instytucje funkcjonują jako rodzaj „kleju” dla wspólnych działań, zmniejszając niepewność i obniżając koszty transakcji (Boschma, 2005). Instytucje formalne tworzone są zazwyczaj na poziomie ponadlokalnym (zasady prawne), instytucje nieformalne zaś są mocno zlokalizowane i powiązane z terytorium (np. normy kulturowe, przyzwyczajenia).

Sprawnie funkcjonujące otoczenie instytucjonalne warunkuje zakres i sposób, w jaki podmioty gospodarcze koordynują swoje zachowania rynkowe. Redukuje ono niepewność rynkową poszczególnych podmiotów, w konsekwencji istotnie wpływając na efektywność procesów gospodarczych. Istnieje jednak ryzyko, że rozbudowana wzajemna zależność poszczególnych części systemu instytucjonalnego może powodować jego inercję, systemy instytucjonalne często reagują bowiem na zmiany w rutynowy i konserwatywny sposób, hamując rozwój zdolności gospodarczych. „Sztynność” instytucjonalna utrudnia wprowadzanie nowych rozwiązań i eksperymentowanie konieczne dla budowania rozwoju gospodarczego. Innymi słowy, zbyt wiele bliskości instytucjonalnej może okazać się niekorzystne dla nowych pomysłów z powodu bierności i bezwładu instytucjonalnego (Rallet i Torre, 2009). Z drugiej strony, zbyt mało instytucjonalnej bliskości utrudniać będzie działania zbiorowe z powodu słabych instytucji formalnych oraz braku spójności w wymiarze wspólnych wartości i norm. Efektywna struktura instytucjonalna musi odzwierciedlać rodzaj równowagi między instytucjonalną stabilnością (redukując niepewność i oportunizm), otwartością (stwarzając możliwości dla nowych podmiotów) i elastycznością (eksperymentując z nowymi instytucjami) (Nowakowska, 2011).

Bliskość technologiczna

Bliskość technologiczna, określana także mianem bliskości przemysłowej, odnosi się do narzędzi i urządzeń oraz wiedzy, jak je zastosować w praktyce. Ten wymiar bliskości jest kluczowy dla rozwoju zdolności innowacyjnych podmiotów. Jest bazą dla procesu absorpcji, dyfuzji i kreacji innowacji w gospodarce. Jest to jednak bliskość zależna nie tyle od relacji i więzi, ile od środków produkcji. Dlatego też wyłączona jest z bliskości zorganizowanej i traktowana jest jako oddzielna kategoria.

Bliskość technologiczna wydaje się podobna do koncepcji bliskości poznawczej. Istnieje jednak jedna istotna różnica. Bliskość poznawcza jest znacznie szerszym pojęciem. Jak zauważa J. Knobon i A.G. Oerlemans, bliskość poznawcza dotyczy kwestii „jak” aktorzy wchodzi w interakcję, natomiast bliskość technologiczna dotyczy kwestii „co” wymieniają oraz „co” jest potencjalną wartością tej wymiany (2006, s. 78).

4. Podsumowanie

Paradygmat bliskości dostarcza ram teoretycznych dla interpretacji terytorialnego kontekstu procesów rozwoju gospodarczego. Zaletą podejścia opartego na bliskości jest wyraźne skupienie się na mechanizmach koordynacji w procesach rozwoju terytorialnego (Rallet i Torre, 2017). Włączenie pojęcia bliskości w ramy analizy rozwoju terytorialnego stanowi interesujący wkład ze względu na plastyczność tej koncepcji i zdolność do rysowania powiązań między wymiarami przestrzennymi, gospodarczymi i społecznymi. Podejście to dostarcza także użytecznych rekomendacji dla kształtowania terytorialnej polityki rozwoju (Wallet, 2014).

Różne formy bliskości są mocno ze sobą powiązane, są zjawiskami komplementarnymi i współzależnymi. Silne powiązania i interakcje zachodzące między różnymi wymiarami bliskości sprawiają, że ich jednoznaczna identyfikacja i delimitacja jest trudnym zabiegiem teoretycznym.

Interdyscyplinarność paradygmatu bliskości, wyrażająca się w wielowątkowości rozważań, jest niewątpliwie walorem tego podejścia. Złożoność kategorii bliskości z jednej strony pcha geografów, ekonomistów i socjologów w nowe obszary analizy, z drugiej zaś – nastrocza wielu trudności interpretacyjnych. Pomimo wieloletnich badań nad tą problematyką, paradygmat bliskości wciąż postrzegany jest jako nowy, dynamicznie rozwijający się nurt badań teoretycznych, wymagający pogłębienia i ugruntowania naukowego.

Bibliografia

- Boschma, R. A. (2005). Proximity and innovation: A critical assessment. *Regional Studies*, 39(1), 61-74.
- Boschma, R. i Lambooy, J. G. (1999). Evolutionary economics and economic geography. *Journal of Evolutionary Economics*, (9), 411-429.
- Camagni, R. (2014). The regional policy debate: A territorial, place-based and proximity approach. *W: Regional development and proximity relations* (s. 317-332). Edward Elgar Publishing.

- Cooke, P. (2006). Bliskość, wiedza i powstawanie innowacji. *Studia Regionalne i Lokalne*, 2(24), 21-46.
- Dupny, C. i Torre, A. (2004). Confiance et proximité. W: B. Pecqueur, J. B. Zimmermann (red.), *Economie de proximités* (s. 74-82). Paris: Hermes Science Publications.
- Gaczek, M. W. (2009). *Gospodarka oparta na wiedzy w regionach europejskich*. Tom CXVIII. Warszawa: Studia KPZK.
- Gertler, M. S. (1995). Being there – proximity, organization, and culture in the development and adoption of advanced manufacturing technologies. *Economic Geography*, 71(1), 1-26.
- Grzesiuk, K. (2015). *Zakorzenie społeczne gospodarki. Koncepcja Marka Granovettera*. Lublin: Wyd. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Knoben, J. i Oerlemans, L. A. G. (2006). Proximity and inter-organizational collaboration: A literature review. *International Journal of Management Reviews*, 8(2), 71-89. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2006.00121.x>
- Lenartowicz, T. i Roth, K. (1999). A framework for culture assessment. *Journal of International Business Studies*, 30(4), 781-798.
- Massard, N., Torre, A. i Crevoisier, O. (2004). Proximité géographique et innovation. W: B. Pecqueur, J. B. Zimmermann (red.), *Economie de proximités* (s. 156-161). Paris: Hermes Science Publications.
- Nooteboom, B. (1999). *Inter-firm alliances. Analysis and design*. London: Routledge.
- North, D. C. (1991). Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 97-112.
- Nowakowska, A. (2011). *Regionalny wymiar procesów innowacji*. Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Nowakowska, A. (2017). Terytorializacja procesów gospodarczych – od specjalizacji do specyficzności w rozwoju. *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, (320), 5-17.
- Nowakowska, A. (2018). Od regionu do terytorium – reinterpretacja znaczenia przestrzeni w procesach rozwoju gospodarczego. *Gospodarka Narodowa*, 295(3), 5-22.
- Pecqueur, B. i Zimmermann, J. B. (red.). (2004). *Economie de proximités*. Paris: Hermes Science Publications.
- Perroux, F. (1961). *L'économie du XXe siècle*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Rallet, A. (1999). *L'économie de proximité*. Paris: Communication INRA.
- Rallet, A. i Torre, A. (1999). Is geographical proximity necessary in the innovation networks in the era of the global economy? *GeoJournal*, (49), 373-380.
- Rallet, A. i Torre, A. (2001). Proximité géographique ou proximité organisationnelle? Une analyse spatiale des coopérations technologiques les réseaux localisés d'innovation. *Economie Appliquée*, (LIV/1), 147-171.
- Rallet, A. i Torre, A. (2005). Proximity and localization. *Regional Studies*, (39.1), 47-59.
- Rallet, A. i Torre, A. (red.). (2007). *Quelles proximités pour innover?* Paris: L'Harmattan.
- Rallet, A. i Torre, A. (2009). *Temporary geographical proximity for business and work coordination: When, How and where?* Pobrano z www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2009/apr-leuven/papers
- Rallet, A. i Torre, A. (2017). Geography of innovation, proximity and beyond. W: H. Bathelt i in. (red.), *The elgar companion to innovation and knowledge creation*. Edward Elgar Publishing.
- Sokołowicz, M. E. (2015). *Rozwój terytorialny w świetle dorobku ekonomii instytucjonalnej. Przestrzeń – bliskość – instytucje*. Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Torre, A. (2009). Retour sur la notion de proximité géographique. *Geographie-Economie-Société*, (11/1), 63-75.
- Torre, A. i Gilly, J. P. (2000). On the analytical dimension of proximity dynamics. *Regional Studies*, 34(2), 47-59.
- Torre, A. i Wallet, F. (2014). Introduction: The role of proximity relations in regional and territorial development processes. W: *Regional development and proximity relations* (s. 1-44). Edward Elgar Publishing.

- Uzzi, B. (1997). Social structure and competition in interfirm networks: The paradox of embeddedness. *Administrative Science Quarterly*, 42(1), 35-67. <https://doi.org/10.2307/2393808>
- Wallet, F. (2014). *The role of proximity relations in regional and territorial development processes (ERSA conference papers, No. ersa14p719)*. European Regional Science Association.
- Zimmermann, J. B. (2008). Le territoire dans l'analyse économique. Proximité géographique et proximité organisée. *Revue Française de Gestion*, (184), 105-118.

Reinterpretation of Proximity and Its Role in Territorial Development

Abstract: The proximity paradigm is a central theoretical trend that forms the foundation for understanding territorial development processes. In this analytical approach, proximity is a multi-dimensional concept that goes beyond the interpretation of geographic proximity. These concepts introduce the idea of organized proximity (cultural, institutional, social, organizational, cognitive), which is based on interactions between embedded actors. The purpose of the chapter is to theoretically analyze the statements of the proximity paradigm, still poorly recognized and popularized in the economic sciences in Poland. The chapter analyzes the key conceptual categories and logical construction of this concept. It shows the various dimensions of proximity and their implications for territorial development. The research method used is the analysis and synthesis of the literature on the subject.

Keywords: proximity, territory, development.